

обставини (ідучи у хронологічному порядку, були то: Омел. Терлецький, О. Коренець, Мир. Кордуба, Стеф. Томашівський, Стеф. Рудницький, Ол. Целевич, Юр. Кміт, Зен. Кузеля, Ос. Чайківський, Вас. Герасимчук, Ол. Сушко, Фед. Голійчук, Ів. Джиджора, Ів. Коревецький, Ів. Крип'якевич ін.)" [4, с. 227].

Як і його великий вчитель М. Грушевський – творець знаменитої Львівської школи істориків – І. Крип'якевич створив свою історичну школу, виховавши плеяду істориків, відомих не тільки на Україні, а й далеко за її межами.

1. *Винар Л.* Листи Івана Крип'якевича до Олександра Оглоблина // Український історик (далі – УІ). – 1990. – Ч. 1/4. 2. *Винар Л.* Михайло Грушевський як голова Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка // УІ – 1969. – Ч. 1/3. 3. *Горбатюк В.* Викорінімо залишки буржуазно-націоналістичних концепцій Грушевського і його школи // Вільня Україна. – 1946. – 4 серп. 4. *Грушевський М.С.* Автобіографія, 1926 р. // Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського – К., 1992. 5. *Дашкевич Я.* Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів // УІ. – 1996. – № 1/4. 6. *Дашкевич Я.* Іван Крип'якевич – історик України // Крип'якевич І. П. Історія України. – Львів, 1990. 7. Діяльність секцій і наукових комісій // Хроніка НТШ (далі – ХНТШ). – 1906. – Ч. 25. 8. *Заболотна І.* До питання про археографічно-історичну спадщину І. Крип'якевича з історії Хмельниччини // Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький, 2001. – Вип. 12. 9. *Заболотна І.* Участь І. Крип'якевича в роботі НТШ у 1905–1918 роках: історико-археографічний аспект // Наукові записки з української історії. Зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – Вип. 14. 10. Записка предложена археографічній комісії проф Грушевським в справі видання корпусу матеріалів до історії козаччини // ХНТШ. – 1905. – Ч. 24. 11. Засідання Археографічної комісії // ХНТШ. – 1904. – Ч. 20. 12. Засідання археографічної комісії // ХНТШ. – 1906. – Ч. 26. 13. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України (далі – ІР НБУВ). – Ф. X, № 4620. 14. ІР НБУВ. – Ф. X, № 4622-4681. 15. ІР НБУВ. – Ф. X, № 5329-5342. 16. ІР НБУВ. – Ф. X, № 17190-17191. 17. ІР НБУВ. – Ф. X, № 17284. 18. ІР НБУВ. – Ф. X, № 18622. 19. ІР НБУВ. – Ф. X, № 18623. 20. *Ісаєвич Я.* Іван Крип'якевич – історик і організатор наукового життя // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві (далі – Іван Крип'якевич у родинній традиції...) / Відп. ред. Я. Ісаєвич, упор. Ф. Стеблій. – Л., 2001. 21. *Капраль М.М.* Археографічна комісія Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові (нарис історії діяльності) // Український археографічний щорічник (далі – УАЩ). – 1999. – Вип. 3/4. – Т. 6/7. 22. *Крип'якевич І.* Всеукраїнський біографічний словник ВУАН // Діло. – 1930. – Ч. 9. – 14 січ. 23. *Крип'якевич І.* До характеристики Ілляша Караїмовича // Записки

НТШ (далі – ЗНТШ). – 1915. – Т. 122. 24. *Крип'якевич І.* З козацької сфрраістики // ЗНТШ. – 1917. – Т. 123/124. 25. *Крип'якевич І.* З пограничної українсько-московської переписки // ЗНТШ. – 1929. – Т. 150. 26. *Крип'якевич І.* Історико-філософська секція НТШ під керівництвом Михайла Грушевського у 1894–1913 рр. // ЗНТШ. – 1991. – Т. 222. 27. *Крип'якевич І.* Історичні видання Української Академії Наук у Києві 1921–1927 рр. // ЗНТШ. – 1928. – Т. 149. 28. *Крип'якевич І.* Львівська Русь в першій половині XVI ст. // ЗНТШ. – 1907. – Т. 77, кн. 3. – С. 77–106 та ін. 29. *Крип'якевич І.* Львівська Русь в першій половині XVI ст.: Дослідження і матеріали / М. Капраль. – Л., 1994. – Вип. 2. 30. *Крип'якевич І.* Матеріали до історії торгівлі Львова // ЗНТШ. – Т. 65, кн. 3. 31. *Крип'якевич І.* Матеріали до історії української козаччини. Т. 1: Документи по рік 1631 // Жерела до історії України-Руси. – Львів, 1908. – Т. 8. 32. *Крип'якевич І.* Михайло Грушевський (Некролог) // ХНТШ. – 1935. – Ч. 72. 33. *Крип'якевич І.* Михайло Грушевський. Життя і діяльність. – Л., 1935. 34. *Крип'якевич І.* Михайло Грушевський. Життя і діяльність // Великий Українець. – К., 1992. 35. *Крип'якевич І.* Неопубліковані листи Богдана Хмельницького. 1650–1657 рр. // ЗНТШ. – 1928. – Т. 149. 36. *Крип'якевич І.* Полуднева Україна в часи Богдана Хмельницького // УАЩ. – К., 1993. – Вип. 2. 37. *Крип'якевич І.* Русини – властители у Львові в першій половині XVI ст." // Науковий збірник, присвячений М. Грушевському. – Л., 1906. 38. *Крип'якевич І.* Спогади (Автобіографія) // Іван Крип'якевич у родинній традиції... 39. *Крип'якевич Р.* Іван Крип'якевич – історик України // Дзвін. – 1990. – № 5. 40. *Крип'якевич Р.* Михайло Грушевський та Іван Крип'якевич. (За мат. неопублікованого листування й мемуарів) // УІ. – 1991. – № 1/2. 41. *Крип'якевич Р.* Михайло Грушевський та Іван Крип'якевич (За мат. неопублікованого листування й мемуарів) // Іван Крип'якевич у родинній традиції... 42. Культурне життя в Україні. Західні землі. Док. і мат. : У 2 т. – К., 1995. – Т. 1. 43. Листи Михайла Грушевського до Кирила Студинського (1894–1932 рр.). – Л., Нью-Йорк, – 1998. 44. Науковий архів Інституту історії України НАН України (далі – НА ІУ НАН України) – Оп. 1-л, спр. 10, № 26. 45. НА ІУ НАН України – Оп. 3, спр. 170. 46. *Пиріг Р.Я.* Життя Михайла Грушевського: Останнє десятиліття (1924–1934). – К., 1993. 47. *Полонська-Василенко Н.* Нарис історіографії України // Полонська-Василенко Н. Історія України : У 2 т. – К., 2002. – Т. 1. 48. Родинний архів Крип'якевичів (РА Крип'якевичів). – П. 324. – Щоденник І. Крип'якевича. 1903–1904 рр. 49. РА Крип'якевичів. – П. 324. – Лист М.С. Грушевського до І.П. Крип'якевича. 1905 р. 50. *Стеблій Ф.* Збірник "Західна Україна" – нездійснений проєкт М. Грушевського й І. Крип'якевича // Іван Крип'якевич у родинній традиції... 51. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). – Ф. 1, оп. 70, спр. 568. 52. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДАК України). – Ф. 1235, оп. 1, спр. 573. 53. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України) – Ф. 309, оп. 1, спр. 154. 54. ЦДАЛ України. – Ф. 357, оп. 1, спр. 14. 55. *Юркова О.* Діяльність Науково-дослідної кафедри історії України М.С. Грушевського (1924–1930 рр.). – К., 1999.

Надійшла до редколегії 18.01.06

З. Зайцева, канд. іст. наук, доц.

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ В УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ РУСІ ДО ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

*Розглянуто роль М. Грушевського в інституціональному розвитку української науки в кінці XIX – на початку XX ст.
In the article light upon is problem of Grushevsky's role in the development of Ukrainian science.*

Михайлові Грушевському присвячено значне коло різних за аудиторним призначенням, форматом, жанрами та тематикою публікацій. Ще недавня перевага в Україні інтересу до суто політичних напрямів діяльності сьогодні почала поступатися іншим аспектам біографії цієї видатної постаті історії України. М. Грушевський дедалі частіше окреслюється істориками на тлі справи, якій він був вірний усе своє життя – організації української науки. Спираючись на здобутки грушевськознавства, автор має на меті висвітлити роль М. Грушевського в українському науковому русі, який до Першої світової війни вийшов на організаційно-інституційний рівень.

Витоки новітньої української науки дослідники услід за М. Грушевським ведуть із часу виходу у 30-х рр. XIX ст. українознавчих праць першого ректора Університету св. Володимира М. Максимовича. До організаційно-автономного стилю українських досліджень тяжіли В. Антонович, О. Кониський, М. Драгоманов, О. Барвінський, І. Франко. Їхні політичні вподобання, життєвий досвід, конфігурація суспільного визнання були різними, проте у душі свого часу саме у науці, її інституціях вони бачили шанс здолати ситуацію національної безімен-

ності та імперсональності. Так зване українофільське покоління інтелігенції сформувало й пропагувало іншу від офіційно-імперської мотивацію наукової діяльності. Вона містила вагомий національно-патріотичний і соціокультурний компоненти. У даному контексті цілком зрозумілим є вибір, зроблений М. Грушевським на користь праці на національному полі науки. Він дав їй вільно, без примусу, за покликанням. Сам виїзд із Києва до Галичини був відважним кроком, виходив за межі корпоративних приписів і стереотипів.

Трактуючи успішну науково-організаційну діяльність М. Грушевського не можна не нагадати, що вчений увійшов в український науковий рух, коли в ньому вже були виразно сформовані елементи мобілізаційного характеру: 1) почався процес перетворення Товариства ім. Шевченка, яке діяло у Львові з 1873 р., на наукове; 2) питання про заснування кафедри української історії у Львівському університеті з формату політичних угод перейшло на рівень кадрового з'ясування.

Упродовж 17 років (1897–1913) М. Грушевський переобирався головою НТШ. Деякі його особисті риси, фантастична працездатність, свідомий вибір сфери

науки як життєвого покликання й навіть багаж російської бюрократичної культури, яким йому не раз докоряли у Галичині та "велетенський і радше нетиповий для розмірних українців науково-організаційний талант" [1, с. 8] – усе це вдало поєднувалося в особі М. Грушевського і не в останню чергу стало запорукою успіхів керіваного ним товариства.

О. Барвінський, якого М. Грушевський змінив на посаді голови на початку 1897 р., проблеми реформи товариства розумів, за висловом деяких дослідників, "на інтуїтивному рівні" [6, с. 100]. Однак, інтуїтивності у справі організаційного зміцнення НТШ було замало. Безумовним позитивом О. Барвінського були його міцні зв'язки у вищих політичних сферах, які він використовував на користь НТШ. Проте йому бракувало потужної уваги до внутрішніх щоденних справ товариства, а згодом заважали сумніви щодо успіху його академізації, які наростали з кінцем політики "нової ери" та збайдужінням уряду Австро-Угорщини до українського питання. Не останню роль у зміні голови відіграло й те, що О. Барвінський не був професором університету, його більше приваблювала політична кар'єра і він успішно просувався до її вершин в Австро-Угорщині – став радником імператорського двору, отримав титул лицаря. М. Грушевський же, маючи в університеті посаду професора, статус якої у науці завжди передбачав генерацію концептуальних й організаційно-наукових ідей, безумовно, мав переваги не лише перед старшим і досвідченим Барвінським. На той час його кандидатура практично не мала реальних альтернатив у НТШ. Згодом з'явилися інші претенденти, проте М. Грушевський мав значні переваги перед ними. Соціокультурні особливості предмету національної історії, яку розробляв учений, забезпечили йому визнання й популярність. Менші шанси у цьому плані (навіть урахувавши інші обставини, зокрема, підтримку деяких кандидатів львівським і віденським політикумом) мали видатні українські вчені – правознавець С. Дністрянський, філолог О. Колесса, електротехнік І. Пулюй, хімік І. Горбачевський.

Отже, крім повноважень голови товариства влада М. Грушевського базувалася на авторитеті успішного організатора українських студій та надзвичайно плідного вченого саме в галузі національної історії. Феномен ученого не пояснюється лише одними його вольовими рисами й обсягом наукового доробку. Головне полягало у тому, що він був національним істориком, а важливішого дискурсу для формування національної самосвідомості на той час не було. Безперечно, влада Грушевського в НТШ сприймалася як привабливий, самоцінний і надто дефіцитний соціальний ресурс, як об'єкт прагнень інших членів товариства. Саме вона, на нашу думку, стала джерелом конкуренції та численних конфліктів у львівському товаристві.

Кредо своєї діяльності у НТШ М. Грушевський оприлюднив на загальних зборах у лютому 1897 р. У промові, виголошеній після обрання його вперше головою товариства, він зазначив, що воно існує тільки для науки і не може бути ареною політики, закликів кожного члена, який виступає від імені НТШ, усунути всяку політику і громадську тенденційність, коли йдеться про діяльність наукової асоціації. Цю тезу підхопили місцеві польські часописи, українська галицька та буковинська преса. Щодо останньої, то варто зазначити, що газета "Буковина" подала ширшу, ніж львівське "Діло", інформацію про хід зборів. До того ж львівська газета, за оцінкою О. Кониського, який читав про збори 1897 р. у НТШ у "Ділі" та "Буковині", подала інформацію "пошахрайськи, партійно, нечесно" [2, с. 147]. Варто зазначити, що окремі екземпляри чернівецької "Буковини" в

той час циркулювали не лише у Києві, а також в українських громадах Одеси та Петербурга.

Уся діяльність НТШ будувалася його головою як автономного від політики закладу, утвореного виключно для продукування "чистої" науки. У політизованій атмосфері Галичини це не завжди сприймалося з належним розумінням. Доводилося долати опір мінливих за персональним складом угруповань. Об'єктивно необхідне й часом ригористичне відстоювання Грушевським принципу примату академічності над задоволенням зовнішніх для науки політико-утилітарних запитів ситуації далося ціною загострення відносин із галицькими політичними нотаблями.

Діяльність М. Грушевського в НТШ виходила далеко за межі "держання титулу" голови установи. Він вникав у щоденні рутинні, у тому числі господарські справи. "Заставши адміністрацію товариства в повнім патріархальнім безладі, проф. Груш[евський] мусів заглядати у всі найменші деталі, сваритися з директором друкарні, зі слугами, наборщиками, заглядати в бухгалтерію, в рахунки паперу, в укладання білянсів; усюди він вносив свою залізну витривалість, бистрий розум і дисципліну – і робив собі ворогів", – писав І. Франко Б. Грінченку [10, с. 178]. Коло осіб навколо М. Грушевського, яких еднав достатній ступінь згоди щодо завдань НТШ, було мінливим упродовж досліджуваного періоду. Спочатку це були І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Вовк. Згодом додаються представники молодшої генерації – М. Кордуба, М. Залізняк, В. Дорошенко, І. Джиджора, В. Липинський, на певний час С. Томашівський [9]. Усім їм було притаманне сповідування ієрархії цінностей науки у різних її іпостасях – творчій, організаційній, видавничій, концентрування себе у науковій сфері діяльності.

В історіографії наголошується на міжособистісних непорозуміннях між М. Грушевським і його учнями та співробітниками, що в деяких випадках завершувалися драматичним розладом стосунків. На нашу думку, більшої ваги мала ще не цілком досліджена лінія розбіжностей у сприйнятті професором і його учнями методологічних питань науки, її можливостей загалом. Новаційні зрушення у науковому пізнанні межі ХІХ–ХХ ст. проблематизували базові концептони науки, які раніше здавалися очевидними. Відбувалося переосмислення можливостей раціоналізму та позитивістського емпіризму. Деякі моменти змін гостріше відчувало молодше покоління науковців – учні М. Грушевського, проте їм не вдалося раціоналізувати й науково тематизувати український національний спектр цих змін. Прояснення ситуації відбулося з початком й особливо наприкінці війни, коли всі – і старші, й молодші, опинилися, користуючись висловом зі збірки есе С. Томашівського "Під колесами історії" [9].

Важливо наголосити, що статутні реформи уточнювали критерії дійсного членства в НТШ, звужували, відкидаючи позанаукові функції, і конкретизували мету його діяльності як наукової інституції. Цим шляхом М. Грушевському та його однодумцям удалося закласти у Товаристві протидію зовнішнім чинникам, несприятливим для розвитку науки, перетворити його на фактичну національну Академію наук. НТШ відмовилося від друку і фінансової підтримки народовецької преси та навіть свого дітища "Літературно-наукового вістника", який було передано корпорації "Русько-українська видавнича спілка". Поступово воно відмежувалося навіть від педагогічно-дидактичних справ на зразок видання підручників, організації українознавчих курсів для української молоді зі Східної України. Згідно з новим статутом, який застерігав, що воно є не педагогічним, а виключно науковим і плекає науку без прямого дидактичного призначення, пропозиції організувати влітку

1904 р. курси з українознавства були переадресовані "Товариству прихильників української літератури, науки й штуки". Лекторський корпус курсів складався із членів НТШ, проте організаційно-адміністративними питаннями воно не займалося.

Стосовно заснування Українського наукового товариства у Києві, діяльності М. Грушевського у ньому та співвідносності НТШ й УНТ існує декілька стереотипів, які поступово спростовуються. Порівнюючи контексти діяльності двох національних наукових товариств, можна, допустивши мірку схематизму, констатувати таке. Якщо інституційній ідентичності Наукового товариства ім. Шевченка у Львові спочатку загрожували партійно-політичні девіації, то УНТ у Києві стояло перед загрозою перетворення (без головування у ньому М. Грушевського) на культурологічний клуб.

Академічні функції УНТ у його статуті, підписаному при поданні на затвердження до Київського губерньського "ло делам об обществах Присутствию" В. Антоновичем, П. Житецьким, І. Лучицьким та В. Науменком, не були чітко окреслені й формулювалися як однопорядкові із загальноосвітніми. На відміну від статуту НТШ, статут УНТ не змінювався. Завдяки головуванню в УНТ Грушевського з його науково-організаційним досвідом вдалося (після дискусій і розмежувань) започаткувати "Записки УНТ" – періодичне видання суто наукового характеру. Україномовний друк наукових видань УНТ підважив російськомовну, інколи – як у випадку з "Кіевской Стариною" – білінгвну форму традиційних варіантів місцевих (регіональних) студій в Україні, формувал новий обсяг наукової інформації та соціокультурний простір її циркуляції.

Навряд чи комусь іншому з-поміж тогочасних українських інтелектуалів Києва вдалося б налагодити функціонування національної наукової інституції й утримувати її діяльність у науково-організаційних параметрах, у відповідних національним цілям. Можна цілком погодитися з метафорою Я. Дашкевича, що Київ і Львів як центри української науки діяли на основі персональної унії [1, с. 8]. Проте вважаємо за вульгаризм твердження, яке можна зустріти у деяких ранніх діаспорних публікаціях та пострадянських друках 90-х рр., що М. Грушевський начебто "переніс НТШ із Києва до Львова". Між іншим ця формула була у лексичі Стороженка і Щоголева. У 30-х рр. вона використовувалася з метою компрометації М. Грушевського.

Не було також потреби у переміщенні НТШ у 1913 р. до Києва, як про це твердять автори передмови до збірки статей та мемуарних матеріалів М. Грушевського [3, с. 17]. Інша справа, що впродовж цього року до УНТ було прийнято 65 нових членів, причому 50 із них стали членами у жовтні-грудні. Згорнувши після відомих подій свою діяльність у НТШ, М. Грушевський інтенсифікував науково-організаційну роботу в Києві. Починаючи із жовтня, він щомісяця проводив загальні збори товариства, на яких окрім прийому нових членів вирішувалися важливі питання щодо придбання постійного приміщення для товариства, розширення видавничої діяльності за рахунок заснування журналу "Україна", вирішення фінансових питань шляхом звернення як до адміністративних інстанцій, так й української громади.

Цікавим є питання, за рахунок кого зростав кількісний склад товариства, який наприкінці 1913 р. сягав 156 осіб. Киян та позамісцевих було порівну – по 78 осіб [11, с. 147]. За нашими підрахунками 20 членів постійно проживали й працювали у Санкт-Петербурзі, 3 – у Варшаві, 8 – у Москві, по 3 – у Катеринославі й Одесі, по одному – у Парижі, Стокгольмі, Сімферополі, Казані, Томську та інших містах. Географія адрес членів УНТ включала 33 населені пункти. У 1914 р. УНТ налі-

чувало 180, а в 1916 р., коли йому виповнилося десять років, 171 особу. Вступ до УНТ відомих учених свідчив про визнання його європейською академічною корпорацією та високий рейтинг М. Грушевського у російських та західноєвропейських наукових сферах.

Застосована М. Грушевським у Києві НТШ-івська по суті концепція розбудови УНТ передбачала тісну співпрацю зі львівським товариством, опертя на його видавничу практику, досвід різногалузевих студій і міжнародних контактів у сфері науки, тому говорити про конкуренцію між двома товариствами, чи поглинання одне одним безпідставно.

Київське товариство за структурою, критеріями членства і принципами видавничої діяльності відповідало академічним стандартам наукової діяльності. Жодне із численних наукових товариств, які діяли в Україні на початку ХХ ст., – а серед них були і такі, що мали давню історію, авторитет і престиж у науковому світі, – за найсприятливіших у подальшому обставин не могли претендувати на роль пробанда української академії наук й передусім через свою науково-галузеву вузькість. Пріоритет концептуальної та практично-організаційної опрацювання академічної ідеї у Києві належить М. Грушевському. У березні 1917 р. з його ініціативи загальні збори УНТ сформували комісію з розробки проекту утворення на базі товариства Української академії наук.

УНТ маніфестувало й стверджувало постулат повноти національної культури, увінчаної науковими аспіраціями та здобутками. Його члени внесли вагому частку у практичну розбудову інституційної системи національної науки в Україні. Бібліотечні та музейні фонди, приміщення УНТ стали надбанням Української Академії наук, а його члени брали активну участь в українізації вищої освіти у 1917–1924 рр.

Заснування й діяльність УНТ – це смілива спроба протиставити інституційній потузі державних наукових осередків в Україні національний академічний проект. Утім його потенційна вартість і перспектива розкриваються у контексті загальноукраїнських, з'єднуючих націю й культуру тенденцій.

Очолюючи НТШ та займаючи посаду професора у Львівському університеті, М. Грушевський залишався підданим імперської Росії. Безумовно, він залежав від її казенного режиму, причому значно більше, ніж середньостатистичний громадянин, оскільки був українцем з усіма обумовленими цією обставиною наслідками, й, нарешті, людиною, що писала й друкувалася у Галичині українською мовою, а такі люди завжди підозрювалися у політичному сепаратизмі. Тим не менш він намагався "збирати сили у просторі й об'єднувати їх у часі", як цього вимагає від удатного полководця Клаузевіца. Вихованець історико-філологічного факультету Київського університету св. Володимира, професор кафедри Львівського університету, голова НТШ у Львові та УНТ у Києві М. Грушевський був добре обізнаний з українським заходом і сходом, що робило його оптику сприйняття проблем наукового та національного руху особливо чутливою. Керовані ним наукові інституції, науково-видавничі та інші проекти "стягували" геокультурні локуси та утворювані коштом опозиційних щодо панівних структур нові комплекси наукового дискурсу.

М. Грушевський кинув виклик звичним канонам викладу центрально- та східноєвропейської історії, що обернулося звинуваченнями історика у політичній ангажованості й необ'єктивності. До цього вдавалися переважно представники тих національних історіографій, які мали теми, суміжні з українською, їх поєднувало територіальне сусідство. "Михайло Грушевський є найпліднішим істориком України і одним з найкращих знав-

ців історії східних слов'ян" – констатував бюлетень істориків та мовознавців Чернівецького університету румунського періоду "Cordul Cosminului", відгукуючись на смерть українського вченого. Завершальний абзац некрологічної замітки, підписаної І. Корфусом, подаємо повністю: "Описуючи історію свого народу у бурхливу епоху прагнень політичної та національної боротьби українців, Грушевський намагався у будь-якій праці, і за будь-якої нагоди повернути із забуття минулого життя та історію української нації. Та було природнім його падіння на терен суб'єктивізму. Не буде помилкою твердження, що завдяки численним своїм роботам, широкому горизонту пояснення подій, пошуку можливостей висвітлення найтемніших кутків з подій минулого, що хвилювали український люд, Грушевський підтвердив свій титул історика, що вийшов поза межі свого народу" [5, с. 179, 180].

Перебільшенням, на нашу думку, а можливо й українофільським рудиментом є надмірна прив'язка народницької парадигми, сповідуваної Грушевським-істориком, до тези про історичну бездержавність українського народу. Внаслідок трактування "народництва" історика виключно у камерно-національній площині він постає таким собі – сам із себе – народником. Натомість варто брати до уваги, що М. Грушевський як історик формувався на тлі сильної у Росії традиції соціально-економічних досліджень (П. Виноградов, М. Ковалевський, М. Кареев, І. Лучицький та ін.). Її представники були схильні до економіко-статистичних, а відтак і до історичних узагальнень у душі соціології. Поряд із політично-династичною історією ретельніше досліджувалися глибинні й тривалі у часі процеси соціально-економічного та соціокультурного життя у Європі. Можливості соціально-економічного бачення історії жваво обговорювали Д. Багалій, П. Ардашев, В. Бузескул [4; 8]. У Київському університеті соціально-економічний напрям апробувався на західноєвропейській (І. Лучицький) та російській (М. Довнар-Запольський) історичній тематиці.

Діяльність М. Грушевського у науці виходить за межі власне його історичного фаху. Учений володів надпредметною рефлексією у галузі гуманітарних наук, мав видатні організаційні здібності, що яскраво виявилися у головній справі, якій він був вірний усе життя – фундації української науки. У діяльність української інтелігенції і передусім учених М. Грушевський вносив дефіцитні для цих категорій елементи організаційності й організова-

ності. Користуючись однією з періодизацій історії європейської науки, згідно з якою в ній виокремлюють *героїчний* (XVI–XVII ст.), *академічний* (XVIII–XII) і *масово-бюрократичний* (XX ст.) періоди, не буде перебільшенням твердити, що український науковий рух межі XIX–XX ст. мав завдяки невинній діяльності М. Грушевському ознаки всіх зазначених історичних періодів. Учений, безумовно, прискорив український науковий рух й одночасно спресував його окремі періоди. Підтвердженням цьому є чисельні свідчення сучасників. "Грушевський – незвично велика індивідуальність на бідному на індивідуальності українському ґрунті. Це відчував кожний, тим пояснюється той великий авторитет, яким користувався Грушевський на полі науки і в справах української культури" [7, с. 481].

Завдяки М. Грушевському український науковий рух одержав вагомий організаційний ресурс, галузеводисциплінарну розмаїтість, вийшов за межі етнографічно трактованого українознавства, оскільки в обох наукових товариствах діяли секції і наукові комісії з природничих галузей знання. Наукові секції НТШ й УНТ були організовані і діяли разом із комісіями в алгоритмі сучасних академічних науково-дослідних інститутів.

З огляду викладеного, на нашу думку, важливим завданням подальших студій у галузі грушевськознавства є осмислення діяльності вченого у термінах соціології науки, наукознавства, психології наукової творчості, що дасть можливість ширше відтворити той резонанс, який він мав у науковому світі за життя

1. Дашкевич Я. Михайло Грушевський як особа і особистість // Грушевський Михайло. Листи до Кирила Студинського (1894–1932). – Л.; Нью-Йорк. – 1998. 2. Листування Михайла Грушевського / Ред. Л. Винар. – К.; Нью-Йорк, 2006. – Т. 3. 3. Михайло Грушевський. – К., 1998. 4. Мязков Г.П. Научное сообщество в исторической науке: опыт "русской исторической школы". – Казань, 2000. 5. Піддубний І. Про видатні особистості Буковини та України // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології : 36. наук. наук. ст. – Чернівці, 2000. 6. Романів О. Олександр Барвінський і Наукове товариство ім. Шевченка // Мат. конф., присвяч. 150 річниці від дня народження Олександра Барвінського. – Львів, 14 травня 1997. – Л., 2001. 7. Сімонович В. Велика індивідуальність / Праці : У 2 т. – Чернівці, 2005. – Т. 2. 8. Стельмах С.П. Історична наука в Україні епохи класичного історизму (XIX – початок XX століття). – К., 2005. 9. Томашівський С. Під колесами історії. – Берлін, 1922. 10. Франко І. Лист до Б. Грінченка // Збір. тв. : У 50 т. – К., 1986. – Т. 50. 11. Хроніка Українського наукового товариства за 1913 рік // Україна. – 1914. – Кн. 2.

Надійшла до редколегії 16.01.06

Т. Кавун, асп.

СУЧАСНИЙ ЕТАП ІСТОРІОГРАФІЇ ПОЛІТИКИ КОРЕНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УСРР

Розкрито сучасний етап історіографії політики національних меншин в УСРР. Висвітлено умови, у яких проходило дослідження даного періоду та подано коротку характеристику праць авторів, які з'явилися на сучасному етапі дослідження.

This article is about the modern stage to historiography of the politics of korenizatsiya of the national minorities in Ukrainian SSR. The author shows the conditions, in which passed study of this period and gives short feature of the research works of the authors, which appeared on modern stage of the study.

Сучасний етап в історії вітчизняної історичної науки пов'язаний з тими кардинальними змінами, що відбулися на початку 1990-х рр. Після розпаду СРСР й утворення незалежної Української держави вчені отримали можливість для об'єктивного відтворення історії.

Припинився, здійснюваний раніше радянською владою, процес уніфікації історичної науки. Вона позбавилася догматизму, некомпетентного втручання адміністративно-командної системи, звільнилася від виконання функцій коментування, пропаганди й "обґрунтування" прийнятих радянсько-комуністичною владою рішень, покінчила з внутрішньою замкнутістю і стала на шлях свого відродження, дійсного, а не декларованого, як

було до цього, розвитку. Усе це зумовило розкритість історичної думки і наукове переосмислення попередніх історичних знань. У суспільстві і в історичній науці нарізла необхідність відмовитися від звичних поглядів "стосовно різних українських епох, їхніх тематичних і концептуальних парадигм, філософських і ідеологічних понять, цілей параметрів, стратегій і притаманих ним міфів [78, с. 124]. У зв'язку із цим розпочався інтенсивний процес переосмислення історії 1920–1930-х рр. у контексті перебування тогочасної України в системі економічних, політичних і культурних відносин тоталітарного суспільства.

© Т. Кавун, 2007